

Наташа Стојановић

Универзитет у Нишу, Правни факултет

e-mail: natasa@prafak.ni.ac.rs

О НАСЛЕЂИВАЊУ МОНАХА, АРХИЈЕРЕЈА И СВЕШТЕНИКА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ¹

Апстракт: У раду аутор разматра наслеђивање заоставштине упокојених монаха, архијереја и свештеника Српске православне цркве. Служећи се социолошком, историјском, нормативном, правнодогматском и упоредноправном методом, аутор чини покушај да одговори на питања: која правила важе за наслеђивање ових лица, и какав је однос, на ову тему, између државног и црквеног права? Пажња аутора фокусирана је и на анализу решења државног и црквеног права о наслеђивању монаха и архијереја који припадају Руској православној цркви, Бугарској православној цркви и Румунској православној цркви, како би се понудио најбољи модел за уређење ове проблематике. По схватању аутора, одредбе Устава Српске православне цркве које се односе на наслеђивање монаха и архијереја треба разумети тако да се оне односе само на имовинска добра која су ова лица стекла обављајући црквене послове. За имовину монаха и архијереја, стечену мимо црквеног положаја, треба да важи општи наследноправни режим успостављен Законом о наслеђивању Републике Србије.

Кључне речи: државно право, црквено право, аутономија Српске православне цркве, наслеђивање монаха и архијереја.

Увод

У корпусу темељних принципа на којима почива конструкција српског наследноправног уређења посебно место припада начелу универзалности у наслеђивању, нераскидиво повезаном са принципом универзалне сукцесије.² Суштина овог начела јесте у томе да се, приликом поделе заоставштине одређеног оставиоца, који је умро без сачињеног завештања, примењују правила која су јединствена, општа, независно од личних квалитета самог оставиоца или наследника³ и без обзира на врсту, порекло и намену добара која чини оставинску масу.⁴

Премда Закон о наслеђивању Републике Србије из 1995. године,⁵ не упућује непосредно на примену овог начела на српском правном простору, његово присуство је

¹ Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, према уговору, евиденциони број 451-03-47/2023-01/200120.

² Тако и: Gavella 1990, 41–42.

³ Када је реч о наследницима, има научног оправдања повезивати ово начело са принципом равноправности у наслеђивању, за шта се залажу поједини аутори. Видети: Marković 1981, 45.

⁴ О начелу универзалности у наслеђивању, видети детаљно: Антић 2007, 18–25.

⁵ Закон о наслеђивању Републике Србије. *Сл. гласник РС*. Бр. 46/95, 101/03 – одлука УСРС, 6/15, (у даљем тексту: ЗНРС).

евидентно, а као доказ томе могу послужити решења српског законодавца које говоре у прилог примене начела специјалности у наслеђивању, а која се тичу: посебних правила наслеђивања у случају наследности права да се тражи смањење наследног дела супружника као наследника другог законског наследног реда,⁶ потом, наследности права на нужни део,⁷ и на крају, наследности права и обавеза из закљученог уговора о доживотном издржавању, после смрти даваоца издржавања.^{8 9}

Дакле, према актуелним наследноправним прописима, јединствена решења у сфери законског наслеђивања требало би да важе за сва умрла лица на територији Републике Србије. Да ли је то баш тако? Ако прочитамо важећи Устав Српске православне цркве из 1931. године,¹⁰ један од извора канонског права на српском правном простору,¹¹ јасно можемо уочити постојање другачијих, партикуларних правила наслеђивања упокојеног монаха или архијереја.¹² Овај правни документ Српске православне цркве ништа не предвиђа у погледу наслеђивања заоставштине упокојених свештеника, па се претпоставља да за њих важи општи наследноправни режим наслеђивања, успостављен ЗНРС.

Само постојање посебних правила наслеђивања монаха или архијереја у УСПЦ намеће као логична питања: да ли је Српска православна црква имала право на то, будући да на територији Републике Србије материју наслеђивања, као општи закон, уређује ЗН? Да ли та решења имају предност у примени у односу на одговарајућа решења садржана у важећим наследноправним прописима? У одговору на постављена питања пажњу морамо усмерити на одговарајуће одредбе Устава Републике Србије из 2006. године¹³ и поједина решења домаћег Закона о црквама и верским заједницама, исто из 2006. године.¹⁴ Ово утолико пре што је до сада у пракси већ било спорења на ову тему.¹⁵

О односу државног и црквеног права

Према УРС, Српска православна црква, а то важи и за друге цркве и верске заједнице, је одвојена од државе и слободна да самостално уређује своју унутрашњу организацију, верске послове, обавља верске обреде, оснива социјалне и добротворне установе, верске школе и да њима управља, а све у складу са одговарајућим законима које

⁶ Видети: чл. 27. ЗНРС.

⁷ Видети: чл. 60. ЗНРС.

⁸ Видети: 204. ЗНРС.

⁹ Тако и: Ђурђевић 2010, 28.

¹⁰ Устав Српске православне цркве. *Сл. новине КЈ*. Бр. 275-86/31, (у даљем тексту: УСПЦ).

¹¹ У питању је основни црквено-правни акт Српске православне цркве који, притом, није и највише правне снаге јер на основу његовог чл. 7. постоје црквено-правни извори који имају јачу правну снагу. УСПЦ до сада је више пута мењан и допуњаван одлукама Светог архијерејског сабора. За потребе овога рада коришћен је УСПЦ са изменама и допунама извршеним непосредно после Другог светског рата, објављеном у „Гласнику”, службеним листу Српске патријаршије, бр. 7–8/47. Друго издање овако промењеног УСПЦ обнародовано је 1957. године. Новелирани текст овог црквено-правног акта Српске православне цркве доступан је на интернет страници: <http://www.projuris.org>.

¹² Видети: чл. 36–38. УСПЦ.

¹³ Устав Републике Србије. *Сл. гласник РС*. Бр. 98/06, 115/21 и 16/22 (у даљем тексту: УРС).

¹⁴ Закон о црквама и верским заједницама Републике Србије. *Сл. гласник РС*. Бр. 36/06, (у даљем тексту: ЗЦВЗРС).

¹⁵ Овде, рецимо, имамо у виду случај расправљања заоставштине викарног епископа јегарског Јеронима и вишегодишње спорење око расподеле његове заоставштине између епископа Иринеја Буловића, испред Епархије бачке, и мајке упокојеног владике. О томе детаљније видети: Свијић 2020.

је држава донела.¹⁶ Највиши правни акт у држави, осим тога, ограничава самосталност верских заједница одредбом да Уставни суд може забранити рад неке верске заједнице ако он „*угрожава право на живот, право на психичко и физичко здравље, права деце, право на лични и породични интегритет, право на имовину, јавну безбедност и јавни ред или ако изазива и подстиче верску, националну или расну нетрпељивост*”.¹⁷

На основу ЗЦВЗРС, све признате цркве и верске заједнице које делују на простору Републике Србије су независне од државе и једнаке пред законом. Српска православна црква, а исто важи и за остале цркве и верске заједнице, има аутономију¹⁸ у погледу одређивања свог верског идентитета, слободу да самостално уређује и спроводи свој поредак и организацију, као и самосталност у обављању својих унутрашњих и јавних послова.¹⁹ Такође, према слову овог закона, Српска православна црква има слободу да примењује своје аутономне прописе, а држава је не може у томе ометати.²⁰

Наведена решења, садржана у УРС и ЗЦВЗРС, показују јасну намеру државе да Српској православној цркви обезбеди аутономију у доношењу правних аката којима се уређују питања која се тичу организације њеног живота и деловања. Та самосталност је „*неопходна како се не би нарушио сакрални карактер цркава и верских заједница, и да би се избегла њихова принудна секуларизација*”.²¹ Такође, та аутономија је гарант да се слобода вероисповести, прокламована чланом 43. УРС, али и чланом 9. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода,²² може остварити уз активно учешће Српске православне цркве.²³ Та самосталност, међутим, по слову самог Устава је ограничена и самим тим привидна.²⁴ То имплицира прожимање аутономног црквеног права и државног права, као и сарадњу цркве и државе у реализацији појединих државних циљева.²⁵

Српска православна црква, дакле, делује у државним границама, па самим тим и мора да буде „*потчињена позитивним државним законима*”.²⁶ То би, у крајњој линији, значило да одлуке црквене власти које би се по својој садржини супроставиле највишем правном акту у земљи и законима не би могле да произведу дејство, „*јер је правни поредак јединствен*”,²⁷ а владавина права је основна претпоставка Устава и почива на неотуђивим људским правима.^{28 29}

¹⁶ Видети: чл. 44. ст. 1. и 2. УРС.

¹⁷ Видети: чл. 44. ст. 3. УРС.

¹⁸ О спољашњој и унутрашњој аутономији Српске православне цркве ближе видети код: Ђурђевић 2009, 182.

¹⁹ Видети: чл. 6. ЗЦВЗРС.

²⁰ Видети: чл. 7. ЗЦВЗРС.

²¹ Видети: Ђукић 2018, 47.

²² Видети: Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и Први протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима. *Сл. лист СЦГ – Међународни уговори*. Бр. 9/03, 5/05, 7/05 – испр. и *Сл. гласник РС – Међународни уговори*. Бр. 12/10 и 10/15.

²³ Видети: Ђурђевић 2009, 143; Ђукић 2018, 47.

²⁴ Видети: Ђурђевић 2009, 143.

²⁵ Видети: Ђурић 2013, 94; Аврамовић 2011, 298.

²⁶ Видети: Ђурђевић 2009, 143.

²⁷ Видети: чл. 4. ст. 1. УРС.

²⁸ Видети: чл. 3. ст. 1. УРС.

²⁹ Тако: Ђурђевић 2009, 187–188. Супротно тврди: Ђурић 2013, 98.

Наслеђивање архијереја, монаха и свештеника према прописима који су важили пре Другог светског рата

Српски грађански законик из 1844. године,³⁰ није непосредно уређивао проблематику наслеђивања заоставштине монаха и архијереја. Међутим, очигледно суочен са потребама социјалне стварности, тадашњи српски нормотворац је, уз § 476 овог правног извора, придодао Уредбу BN^o 624 из 1847. године,³¹ која се односи на наслеђивање заоставштине архијереја и Законодавно решење BN^o 393 из 1849. године, које се тиче наслеђивања заоставштионе монаха.³²

Уредбом BN^o 624 прописано је да се заоставштина упокојеног архијереја, по сили закона, дели на три дела: у корист више духовне власти, ради помагања цркава и манастира; у корист Министарства просвете, са циљем помагања образовног система и у корист његових законских наследника који би по правилима редовног законског наслеђивања били позвани да га наследе. Према наведеној уредби, архијереј је био властан да имовином коју је сам стекао у ограниченом обиму, од 1/3, распореди завештањем, слободно по својој вољи. Остале две трећине његове имовине морају бити распоређене завештањем у корист цркава, манастира, школа, сиротиње и сиротињских завода. У супротном, тај део заоставштине биће распоређен, по сили закона, у корист цркава и манастира, као и ради помагања школа. Непостојање законских наследника упокојеног архијереја не „отвара врата” држави за наслеђивање, већ се та слободна трећина расподељује у корист цркава, манастира и образовних установа. При томе, субјекти позвани да наслеђују не стичу целокупну заоставштину умрлог архијереја, већ део који остане после исплате његових дугова, ако их има, надокнаде потрошених или уништених ствари у епископији, као и онога што је као приновак епископском непокретном добру додато. Оставинску масу, такође, не чине ни личне ствари архијереја које су коришћене ради вршења верске службе, као и његова библиотека. Они остају епархији којој је архијереј припадао.³³

Наведеним Законодавним решењем које се тиче наслеђивања монаха јасно се прописује да: *„имање које по смрти јеромонаха остане припада, по каноничним правилима, манастиру, а да сродници у манастиру живећих јеромонаха не могу ништа наследити после њих осим оно, о чему би оваки јеромонах сопственом вољом, пре ступања у манастир, расположење учинио. Питања пак о наследству у манастиру умрлих јеромонаха подлежу духовном, а не грађанском суду”*.³⁴

На простору данашње Војводине, материја наслеђивања православног свештенства и монаха била је регулисана Declaratorium iliricum из 1874. године и Наредбом Министарства вера, донетом исте године.³⁵ За представнике вишег свештенства у примени је било правило да половина заоставштине упокојеног епископа припада цркви, а половина Карловачком школском фонду. Претходно се из заоставштине умрлог епископа вршило издвајање у облику тзв. нужних легата у корист наследника у црквеној служби и то: опрема, намештај, библиотека и црквена одећа. За представнике нижег свештенства у примени је било правило да чисту вредност заоставштине

³⁰ Ради се о правном извору из 1844. године. За потребе овог рада коришћен је текст Српског грађанског законика садржан код: Никетић 1922.

³¹ Видети: Никетић 1922, 285.

³² Видети: Никетић 1922, 286.

³³ Детаљније о томе видети код: Аранђеловић 1925, 170–171; Марковић 1930, 177–178.

³⁴ Видети: Никетић 1922, 286.

³⁵ Наведено према: Милић 1921, 61–62.

упокојеног свештеника наслеђују жена и потомци, према општим правилима законског наслеђивања, а у њиховом одсуству, заоставштина припада владици, а не држави. Заоставштина упокојеног монаха припадала је монасима манастира у коме је он живео у време делације. За представнике, како вишег, тако и нижег свештенства у примени је било правило да је посебан наследноправни режим у наслеђивању ових лица важио само у погледу имовине стечене, захваљујући црквеном положају. За имовину која није стечена по том основу, примењивана су општа правила наслеђивања.³⁶

Како устав српске православне цркве регулише наслеђивање монаха и архијереја?

Према УСПЦ, за наслеђивање покретних ствари упокојеног монаха важи да оне припадају монасима или монахињама манастира у коме је он живео у време отварања наслеђа.³⁷ ³⁸ Ово под условом да монах није тим добрима за свог живота располагао у корист појединих лица, не прецизирајући да ли је реч о располагању *inter vivos* или *mortis causa*. Монаси, чином полагања завета сиромаштва,³⁹ својевољно се обавезују да неће имати непокретна добра, те самим тим она не могу бити саставни део њихове заоставштине.⁴⁰

Када је у питању наслеђивање упокојеног архијереја, правила су другачија, иако се епископи редовно бирају из реда монаха.⁴¹ Наиме, УСПЦ предвиђа да је архијереј властан имањем, које је сам стекао, располагати завештањем. Овај црквено-правни документ ограничава његову слободу завештајног располагања, будући да само са 1/3 своје имовине може располагати за случај смрти, по својој вољи. Другу трећину своје имовине мора завештати у корист епархије којој припада, а преосталу трећину дужан је да остави завештањем задужбинама или самосталним фондовима за опште потребе Цркве. За архијереја који није на челу неке од епископија, тај део своје имовине може завештати било којој епархији.⁴² УСПЦ, такође, садржи решење и за наслеђивање архијереја који није сачинио завештање. После смрти архијереја, без завештања, из заоставштине се, у првом реду, намирују трошкови његове сахране и сви дугови, а оно што преостане дели Свети архијерејски синод, полазећи од потреба Цркве.⁴³ Овај црквено-правни извор Српске православне цркве, у погледу наслеђивања упокојеног архијереја без завештања, предвиђа још једно одступање од општег наследноправног режима, прописаног ЗНРС, одређујући да одећа архијереја, његова библиотека и друге црквене ствари, после отварања његовог наслеђа, припадају епископији којом руководи.⁴⁴

³⁶ Детаљније о томе видети код: Богданфи, Николић 1925, 214–216.

³⁷ Видети: чл. 36. УСПЦ.

³⁸ УСПЦ не садржи одредбе о наслеђивању заоставштине монаха који живи изван манастира. О томе детаљније видети код: Троицки 2011, 383.

³⁹ О полагању монашких завета: завета безбрачности, послушности и сиромаштва детаљно видети код: Перић 1999, 108–109; Пешћ 2021.

⁴⁰ Изворна верзија УСПЦ предвиђала је решење да монах може стећи таква добра, али да се сматра, од замонашења, да је то стечено за цркву и таквим добрима није био властан никако располагати. Видети: чл. 41. изворне верзије УСПЦ.

⁴¹ Видети: Перић 1999, 109; Abazović, Radojković, Vukomanović 2017, 81–82; Милаш 1902, 708–709.

⁴² Видети: чл. 37. ст. 2. УСПЦ.

⁴³ Видети: чл. 38. ст. 1. УСПЦ.

⁴⁴ Видети: чл. 38. ст. 2. УСПЦ.

Предлог Устава Српске православне цркве – Пећке патријаршије (у даљем тексту: Предлог Устава),⁴⁵ такође, садржи правила наслеђивања монаха и архијереја. У односу на важећи УСПЦ, Предлог Устава не одступа пуно од правила посвећеног наслеђивању монаха. Разлика, ипак, постоји, будући да Предлог Устава стриктно забрањује монаху да може, после замонашења, да стиче непокретности.⁴⁶

Код наслеђивања архијереја, решења Предлога Устава су прецизнија, јер одређују да он може располагати завештањем само оном имовином коју је имао до избора у звање епископа, осим у случају добијених поклона. И даље важи да је он властан располагати са 1/3 њене вредности како и коме хоће, а да са преостале 2/3 дужан је да располаже, по свом избору, или у корист своје епископије, или за опште потребе Цркве, у корист задужбина, фондова или фондација. У Предлогу Устава задржана је одредба, да архијереј, који није на челу одређене епископије, 1/3 своје имовине може завештати било којој епархији. Исто тако, у односу на УСПЦ, Предлог Устава предвиђа да у ситуацији да архијереј умре без завештања, онда све његове покретне и непокретне ствари, после исплате трошкова сахране и дугова упокојеног епископа, укључујући и архијерејску одећу, инсигније, библиотеку и црквене ствари, припадају његовој епархији.⁴⁷ Предлог Устава прописује да се интелектуална својина епископа ближе уређује одговарајућом уредбом Светог архијерејског синода.⁴⁸

Као што се може уочити, важећи УСПЦ, као и Предлог Устава, независно од тога да ли се ради о заоставштини монаха или архијереја, уопште не спомињу њихове сроднике као могуће законске наследнике па самим тим ни као нужне наследнике. То је кључна разлика у односу на решења о наслеђивању монаха, садржана, рецимо, у Прохирону (донетом између 870 и 879. године)⁴⁹ или нашем Законоправилу Светог Саве (из 1219. године)⁵⁰ и већ споменутој Уредбу ВN^о 624, која се тиче наслеђивања заоставштине архијереја у Кнежевини Србији. Такође, треба имати у виду да УСПЦ и Предлог овог црквено-правног документа дају слободу монаху да може за живота слободно располагати својим покретним стварима, укључујући и оне стечене у манастиру, што је у извесној мери у несаслагасју са давањем свечаног завета сиромаштва, али и са другим правним изворима Цркве.⁵¹

Како је регулисано наслеђивање православних монаха и архијереја у руском, бугарском и румунском праву?

Статут Руске православне цркве из 2000. године⁵² прописује, када је у питању наслеђивање патријарха московског и целе Русије, да предмет наслеђивања може бити само његова лична имовина (без ближег одређења овог појма, примедба аутора) и да се она наслеђује у складу са законом, то јест са одговарајућим одредбама трећег дела

⁴⁵ О Предлогу Устава Српске православне цркве детаљније видети код: Barišić 2018.

⁴⁶ Упоредити: чл. 36. УСПЦ са чл. 162. Предлога Устава.

⁴⁷ Видети: чл. 86. ст. 1. Предлога Устава.

⁴⁸ Видети: чл. 86. ст. 2. Предлога Устава.

⁴⁹ Видети: Прохирон, 24. 2–4. Наведено према: Троицки 2011, 297.

⁵⁰ Видети: грану 24 (.кд.), правило 3 (.г.) Морачког преписа Законоправила Светог Саве. Наведено према: Дучић 1895, 331. О томе детаљније видети код: Стојановић 2014, 32.

⁵¹ Видети: Троицки 2011, 300.

⁵² Устав Русской Православной Церкви – Статут Руске православне цркве. Интегрални текст овог црквено-правног извора Руске православне цркве, са изменама и допунама усвојеним на Архијерејском сабору 2013. године, може се наћи на интернет страници: <https://mospat.ru/dokuments/173-ustav-russkoy-pravoslavnoy-tserkvi/>, (у даљем тексту: СРПЦ).

Грађанског кодекса Руске Федерације из 2001. године.⁵³ Црквена имовина коју је патријарх поседовао по свом положају и дужности, после његове смрти, власништво је Руске православне цркве.⁵⁴ Слично решење у овом црквено-правном извору Руске православне цркве садржано је и у погледу наслеђивања упокојеног епископа. Једина је разлика што црквена имовина коју је епископ поседовао по свом положају и служби, после отварања његовог наслеђа, уписује се у књигу инвентара епархије и преноси на њу.⁵⁵

СРПЦ не садржи одредбе о наслеђивању упокојеног монаха. Разлог вероватно лежи у стриктној примени завета сиромаштва који монаси дају приликом замонашења. На то, уосталом, јасно упућују одредбе Уредбе о манастирима и монаштву Руске православне цркве из 2017. године.^{56 57}

Када је реч о бугарском праву, Закон о наслеђивању Републике Бугарске из 1949. године⁵⁸ не садржи одредбе којима се регулише наслеђивање архијереја и монаха. У Статуту Бугарске православне цркве из 2008. године,⁵⁹ такође, нема одредаба које се односе на наслеђивање заоставштине архијереја. Претпостављамо да разлог лежи у чињеници да на челу епископије може бити само клирик – духовник црног свештенства који је живео у манастиру најмање три године и да је положио монашки постриг, који укључује и давање завета сиромаштва.⁶⁰ За наслеђивање заоставштине упокојеног монаха, овај црквено-правни извор Бугарске православне цркве прописује посебан наследноправни режим, на темељу кога је монах, пре замонашења, властан да располаже имовином по својој вољи, а у складу са законом. Што је стекао после замонашења припада манастиру у коме је био брат или сестра.⁶¹

У Републици Румунији, Грађански кодекс ове државе из 2009. године⁶² не садржи одредбе о наслеђивању заоставштине архијереја и монаха. Статут Румунске

⁵³ Гражданский кодекс Российской Федерации, часть третья от 26 ноября 2001 года. N 146-ФЗ – Грађански кодекс Руске федерације, трећи део од 26. новембра 2001. године. Бр. 146-ФЗ, закључно са изменама и допунама од 26. јула 2019. године. Доступан на: <http://www.interlaw.ru/law/docs/10064072/>.

⁵⁴ Видети: део IV, правило бр. 14. СРПЦ.

⁵⁵ Видети: део XVI, правило бр. 22. СРПЦ.

⁵⁶ Положение о монастырях и монашествующих Русской Православной Церкви – Уредба о манастирима и монаштву Руске православне цркве. Интегрални текст ове Уредбе, усвојене на Архијерејском сабору 2017. године, може се наћи на интернет страници: http://mitropolia.spb.ru/docs/polozhenie_o_monastyryakh_i_monashestvuushchikh.

⁵⁷ У том смислу видети: правило број 2.2. *Монашки завет* и правило број 8.7. *Однос монаштва према имовини* Уредбе о манастирима и монаштву Руске православне цркве.

⁵⁸ Закон за наследството на Република Бугарија. *Обн. ДВ*. Бр. 22/49, 41/49, 275/50, 41/85, 60/92, 21/96, 104/96, 117/97, 96/99, 34/00, 59/07, 47/09 – Закон о наслеђивању Републике Бугарске. *Објављен у Државном гласнику*. Бр. 22/49, 41/49, 275/50, 41/85, 60/92, 21/96, 104/96, 117/97, 96/99, 34/00, 59/07, 47/09. Доступан на: <https://www.lex.bg>.

⁵⁹ Устав на Бугарската православна црква – Бугарска патриаршија – Статут Бугарске православне цркве – Бугарска патријаршија. Интегрални текст овог црквено-правног извора, усвојен на VI Црквено-народном сабору 2008. године, може се наћи на интернет страници: <https://bg-patriarshia.bg/statute>, (у даљем тексту: СБПЦ).

⁶⁰ Видети: чл. 83. ст. 2, тач. 3. СБПЦ.

⁶¹ Видети: чл. 170. ст. 1, тач. 4. СБПЦ.

⁶² Codul civil al României. *Monitorul Oficial*. Legea. Nr. 287/09 – Грађански кодекс Румуније. *Службени лист Републике Румуније*. Закони. Бр. 287/09. Доступан на: <https://legislatie.just.ro/Public/DetailiiDocument/175630>.

православне цркве из 2008. године,⁶³ када је реч о наслеђивању умрлих архијереја, прописује да епархија⁶⁴ има предност у наслеђивању у односу на све његове наследнике.⁶⁵ Када је реч о имовинским добрима, без ближег одређења да ли се ту имају у виду сва та добра или само покретне ствари упокојених монаха, овај црквено-правни извор Румунске православне цркве прецизира да она, укључујући и ствари стечене током живота у манастиру, у потпуности остају манастиру у коме је монах живео, у време отварања свог наслеђа.⁶⁶

Како би требало *de lege ferenda* регулисати питање наслеђивања монаха и архијереја у српском праву?

На основу изложеног о односу аутономног права Српске православне цркве и права Републике Србије више је него јасно да постоји несагласје у домену наслеђивања монаха и архијереја. Како би га требало разрешити, уважавајући интересе обе стране?

Чињеница је да важећи наследноправни прописи у Републици Србији питање наслеђивања монаха и архијереја Српске православне цркве не регулишу. Чињеница је и то да УСПЦ, па и Предлог овог црквено-правног акта, о наслеђивању упокојеног свештеника нема ни речи. Будући да Српска православна црква делује на простору Републике Србије и да стога мора да поштује моћ државе, испољену, поред осталог, и кроз законодавну делатност, следи да се за наслеђивање свештенства Српске православне цркве примењују важећи наследноправни прописи, као и у случају било ког другог грађанина Републике Србије. Другачија ствар је са наслеђивањем монаха и архијереја, јер како смо већ рекли, ту проблематику уређује УСПЦ, а не регулиши актуелни наследноправни прописи.

Иако је на први поглед правно логично, сматрамо да празнина у тексту ЗНРС, у погледу наслеђивања монаха и архијереја, не може бити попуњена, поштујући одредбе Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације,⁶⁷ одговарајућим правилима предратног права из разлога што би примена ових решења, у време када је Српска православна црква имала повлашћен положај и државни статус,⁶⁸ данас била директно супротна одредби УРС о равноправности свих цркава и верских заједница.⁶⁹

Будући да важећи ЗНРС ништа не предвиђа у погледу наслеђивања монаха и архијереја, чини се оправданим да би решења о наслеђивању заоставштине монаха и архијереја, садржана у УСПЦ, требало разумети тако да се она заправо односе на имовину

⁶³ Statutul din 16 ianuarie 2008 (republicat) pentru organizarea și functionarea Bisericii Ortodoxe Române. *Monitorul Oficial*. Nr. 97/20 – Статут од 16. јануара 2008. године (поново објављен) о организацији и функционисању Румунске православне цркве. *Службени лист Републике Румуније*. Бр. 97/20. Овај црквено-правни извор Румунске православне цркве може се наћи на интернет страници: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/222799>, (у даљем тексту: СРПЦ).

⁶⁴ Претпостављамо да се ту мисли на епархију којом је покојни архијереј руководио.

⁶⁵ Видети: чл. 195. СРПЦ.

⁶⁶ Видети: чл. 196. СРПЦ.

⁶⁷ Видети: чл. 2. и чл. 4. Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације. *Сл. лист ФНРЈ*. Бр. 86/46, 105/46, 96/47 – обавезно тумачење.

⁶⁸ Према Уставу Књажевства Србије из 1869. године (чл. 31.), владајућа вера у Србији је источно-православна. На основу Устава за Краљевину Србију из 1888. године (чл. 3.), државна вера је источно-православна. Идентично решење било је садржано у Уставу за Краљевину Србију из 1903. године (чл. 3, ст. 1.). Детаљније о томе видети код: Новаковић 2015, 73.

⁶⁹ Видети: чл. 44. ст. 1. УРС.

коју су монах, а посебно архијереј стекли као продукт обављања црквених послова. За имовину коју су монах или архијереј стекли независно од свог црквеног положаја, треба да важе општа правила законског наслеђивања, садржана у актуелним наследноправним прописима. Утолико више што би њиме било заштићено Уставом загарантовано право на имовину, па шире и право наслеђа,⁷⁰ што УСПЦ не гарантује у корист законских наследника монаха или архијереја, а што би могло бити или већ јесте, узрок спорова између појединаца и Цркве. Оваквим разумевањем ствари не би била нарушена аутономија Српске православне цркве, њена унутрашња кохезија и богослужбени живот од деловања појединаца који имају наследноправне претензије према заоставштини упокојеног монаха или архијереја. Наравно, ово питање би могло бити уређено и на другачији начин, уз поштовање потпуне аутономије Цркве, уношењем у текст ЗНРС решења да овај законски текст има примену у погледу наслеђивања монаха или архијереја само уколико Црква ово питање није уредила својим прописима. Такво решење, о првенству црквених канона над световним законима, јесте тековина византијског права.⁷¹

Закључна разматрања

Сажет приказ решења посвећених наслеђивању монаха и архијереја Српске православне цркве, која су садржана у УСПЦ и његовом Предлогу, довољна су потврда да Црква у нормирању ових питања у битном одступа од општег наследноправног режима, установљеног актуелним ЗНРС, за разлику од онога што предвиђа, рецимо, Статут Руске православне цркве.

Историјскоправни и упоредноправни преглед решења о наслеђивању монаха и архијереја показују да је њихова садржина у доброј мери условљена снагом цркве да се избори за суперматију својих правила у односу на државне прописе, што је, како смо видели, пошло за руком Румунској православној цркви.

Више је него јасно да регулисање питања наслеђивања монаха и архијереја треба да буде плод сагласне воље државе и цркве, како би се на дужи стазе постигла правна сигурност. Док се не дође до тог стадијума у државно-црквеним односима, сматрамо да би решења о наслеђивању заоставштине монаха и архијереја, садржана у УСПЦ, требало разумети тако да се она заправо односе на имовину коју су монах, а посебно архијереј прибавили обављајући црквене послове. За имовину коју су монах или архијереј стекли независно од свог црквеног положаја, треба да важи општи наследноправни режим, предвиђен важећим наследноправним прописима.

Литература

Abazović, Dino, Radojković, Jelena, Vukomanović, Milan (2017): *Religije sveta – budizam, hrišćanstvo, islam*. Београд: Београдски центар за људска права.

Антић, Оливер (2007): *Наследно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Аранђеловић, Драгољуб (1925): *Наследно право с нарочитим обзиром на Грађански законик Краљевине Србије*. Београд: Штампарија Драг. Грегорића.

Аврамовић, Сима (2011): „Поимање секуларности у Србији – рефлексии са јавне расправе у Уставном суду”. у: *Анали Правног факултета у Београду*. 2. 279–301.

⁷⁰ Видети: чл. 58. и 59. УРС.

⁷¹ Видети: Перић 1999, 58; Троицки 2011, 94–96.

Barišić, Srđan (2018): O predlogu Ustava SPC – PP. *Peščanik*. <https://pescanik.net/o-predlogu-ustava-spc-pp/>, 28. 04. 2018.

Богданфи, Глиша, Николић, Никола (1925): *Опште приватно право које важи у Војводини, Теорија приватног права, збирка закона, правних правила и судске праксе, које се односе на ову, допуњена вишим судским одлукама наших судова*. II део. Панчево: Напредак.

Gavella, Nikola (1990): *Nasljedno pravo*. Zagreb: Informator.

Дучић, Нићифор (1895): *Књижевни радови*. Књига 4. Београд: Штампарија Краљевине Србије.

Ђукић, Далибор (2018): „Заштита права на поштовање приватног и породичног живота и аутономија цркава и верских заједница”. у: *Хармониус*. 46–62

Ђурђевић, Дејан (2010): *Институције наследног права*. Београд: Службени гласник.

Ђурђевић, Ненад (2009): *Остваривање слободe вероисповести и правни положај цркава и верских заједница у Републици Србији*. Београд: Службени гласник.

Ђурић, Владимир (2013): „Хегемонија државног и аутономија црквеног права у СР Немачкој и Републици Србији”. у: *Страни правни живот*. 3. 79–104.

Марковић, Лазар (1930): *Наследно право. Трећа књига Грађанског права*. Београд: Штампарија Дом.

Marković, Slavko (1981): *Nasledno pravo*. Beograd: Službeni list.

Милаш, Никодим (1902): *Православно црквено право*. Мостар: Издавачка књижарница Пахера и Кисића.

Milić, Ivo (1921): *Pregled mađarskog privatnog prava u poređenju sa austrijskim građanskim zakonikom*. Subotica: Naklada autorova.

Никетић, Гојко (1922): *Грађански законик Краљевине Србије, протумачен одлукама Одељења и Опште седнице Касационог суда*. Београд: Књижар издавач Геца Кон.

Новаковић, Драган (2015): „Цркве и верске заједнице у уставима Србије”. у: *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*. Књ. 18. 64–86.

Перић, Димшо (1999): *Црквено право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду и Досије.

Pešić, Milosav Slavko (2021): *Monaštvo*. <http://pesic.me/stav/21-monastvo>, 25. 10. 2021.

Стојановић, Наташа (2014): „О наслеђивању у Законоправику Светог Саве”. у: *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. 1. 25–43.

Троицки, Сергеј, Викторович (2011): *Црквено право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Свијић, Вук (2020): *Како је епископ бачки претио мајци преминулог владике – Световне слабости духовника*. <http://www.nin.co.rs/pages/article.php?id=102355363>, 20. 11. 2020.

Прописи

Гражданский кодекс Российской Федерации, часть третья от 26 ноября 2001 года. N 146-ФЗ – Грађански кодекс Руске Федерације, трећи део од 26. новембра 2001. године. Бр. 146-ФЗ, закључно са изменама и допунама од 26. јула 2019. године. <http://www.interlaw.ru/law/docs/10064072/>.

Закон за наследството на Република България, *Обн. ДВ.* Бр. 22/49, 41/49, 275/50, 41/85, 60/92, 21/96, 104/96, 117/97, 96/99, 34/00, 59/07 и 47/09 – Закон о наслеђивању Републике Бугарске, *Објављен у Државном гласнику.* Бр. 22/49, 41/49, 275/50, 41/85, 60/92, 21/96, 104/96, 117/97, 96/99, 34/00, 59/07 и 47/09. <https://www.lex.bg>.

Закон о наслеђивању Републике Србије. *Сл. гласник РС.* Бр. 46/95, 101/03 – одлука УСРС и 6/15.

Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације. *Сл. лист ФНРЈ.* Бр. 86/46, 105/46 и 96/47 – обавезно тумачење.

Закон о црквама и верским заједницама Републике Србије. *Сл. гласник РС.* Бр. 36/06.

Положение о манастирјях и монашествующих Русской Православной Церкви – Уредба о манастирима и монаштву Руске православне цркве. http://mitropolia.spb.ru/docs/polozhenie_o_monastyryakh_i_monashestvuyushchikh.

Statutul din 16 ianuarie 2008 (republicat) pentru organizarea și functionarea Bisericii Ortodoxe Române. *Monitorul Oficial.* Nr. 97/20 – Статут од 16. јануара 2008. године (поново објављен) о организацији и функционисању Румунске православне цркве. *Службени лист Републике Румуније.* Бр. 97/20. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/222799>.

Устав на Българската православна църква – Българска патриаршия – Статут Бугарске православне цркве – Бугарска патријаршија. <https://bg-patriarshia.bg/statute>.

Устав Републике Србије. *Сл. гласник РС.* Бр. 98/06, 115/21 и 16/22.

Устав Русской Православной Церкви – Статут Руске православне цркве. <https://mospat.ru/dokuments/173-ustav-russkoj-pravoslavnoy-tserkvi/>.

Устав Српске православне цркве. *Сл. новине КЈ.* Бр. 275-86/31.

Ustav Srpske pravoslavne crkve (1957). Drugo izdanje. Beograd: Sveti arhijerejski sinod. <http://www.projuris.org>.

Codul civil al României. *Monitorul Oficial.* Legea. Nr. 287/09 – Грађански кодекс Румуније. *Службени лист Републике Румуније.* Закони. Бр. 287/09. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/175630>.

Nataša Stojanović

**ON THE INHERITANCE OF MONKS, BISHOPS AND PRIESTS
OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH**

In her paper, the author considers the inheritance of deceased monks, bishops and priests of the Serbian Orthodox Church. Using sociological, historical, normative, legal dogmatic, and comparative law methods, the author makes an attempt to answer the following questions: What rules apply to inheriting such persons? and What is the relationship between state law and church law in regard to this topic? The author's attention is also focused to an analysis of solutions of state law and church law in relation to inheriting monks and bishops belonging to the Russian Orthodox Church, Bulgarian Orthodox Church, and Romanian Orthodox Church, in order to offer the best model for regulating this problematic. In the author's understanding, the provisions of the Constitution of the Serbian Orthodox Church referring to the inheritance of monks and bishops should be understood as referring only to the assets acquired by such persons while performing church jobs. For the property of monks and bishops, acquired past their church positions, the general inheritance law regime established by the Inheritance Law of the Republic of Serbia should apply.